

– Prema mome mišljenju, nastaje, dakle, država, zato, što svaki od nas nije sam sebi dosta, nego mu mnogo treba i potrebni su mu drugi; ili što drugo misliš, da je početak osnivanja države?

– Ništa drugo.

– Tako dakle uzima jedan drugoga da nam pomogne ovo i ono, i budući da nam mnogo treba, skupimo mnoge dionike i pomoćnike na jednom mjestu i tome zajedničkom prebivalištu nadjenemo ime država; zar ne?

– Svakako.

– Dakle jedan drugome daje, ako hoće davati, ili ako hoće prima iz uvjerenja, da mu je tako bolje.

– Tako je.

– Hajdemo dakle u misli stvarati državu od početka. Stvorit će je, kako se čini, naša potreba.

– Kako ne.

– Ali prva je i najveća potreba priskrbliivanje hrane, da možemo opstojati i živjeti.

– Svakako.

– Druga je stan, treća odjeća i slično.

– Tako je.

– Hajde dakle, kako će država priskrbiti sve to? Što ne, tako da jedan obrađuje zemlju, drugi gradi kuće, treći tka odjeću? Ili ćemo tu dodati i postolara ili kojega drugoga, koji se brine za potrebe tjelesne?

– Da, svakako.

– A bila bi za najnužniju potrebu država od četiri ili pet ljudi.

– Čini se.

– Što dakle onda? Zar treba, da svaki pojedini od njih svoj posao radi za sve? Primjerice da ratar sam pripravlja hranu četvorici i da četvorostruko vrijeme i muku troši za pripravu hrane i da dijeli to s drugima? Ili treba, da druge odnemari, da samo sebi pravi četvrtinu te hrane u četvrtini vremena, a tri četvrtine vremena da provodi praveći što kuće, što odjeću, što obuću; dakle da se ne muči za druge i ne brine za njih, nego da radi sve poslove sam za sebe?

I reče Adimant:

– Ali Sokrate, možda je ono prvo lakše nego ovo.

– Naravno, to ne bi bilo nimalo čudno! Jer dok si govorio, domislio sam se, da se ponajprije ne rađa svatko posve jednak svakome, nego različan po nadarenosti, da je dakle jedan za ovaj posao sposoban, a drugi za onaj. Ili se tebi ne čini?

– Da.

– Što dalje: bi li jedan bolje obavljao mnoga umijeća ili samo jedno?

– Kad bi obavljao jedno.

– Kako bi onda – rekoh ja – kad nam je potrebna kakva od onih laži, o kojoj upravo maločas govorasmo, moguće bilo, da nam u tu umjesnu laž povjeruju poglavito sami vladari, a ako ne oni, bar ostali građani?

– Kakvu to?

– Nikakvu novu, nego onu feničku, koja se već prije na mnogo mjesta dogodila, kako kažu i kako su uvjeravali pjesnici, a u naše se doba nije dogodila niti znam bi li se dogodila; a da se vjeruje to, treba mnogo nagovaranja.

– Kao da se ustručavaš govoriti.

– A činit će ti se, da se i posve pravo ustručavam, kad je ispričam.

– Govori i ne boj se.

– Govorim dakle, premda ne znam, odakle ću smionost, a odakle riječi smoći. Najprije ću pokušati uvjeriti same vladare i ratnike, a zatim i ostale građane, kako se sve ono, što smo učinili dosad za njihovo othranjivanje i odgoj, njima samo činilo, da im se događa i da je sve to bilo samo san. A doista da su se tada oni pod zemljom stvorili i odgajivali, te se njihovo oružje i ostale sprave tamo gradile. A kad su bili već potpuno opremljeni, zemlja ih je mati na svijet dala i sada se

trebaju za zemlju, u kojoj su bili, kao za majku i hraniteljicu brinuti i ustajati na njezinu obranu, ako je tko napadne, a o ostalim državljanima misliti, da su im braća i jednako tako iz zemlje rođeni.

– Nisi se bez razloga dugo sramio tu laž govoriti.

– Posve naravno. Nego ipak čuj i drugi dio priče. Jer ste zaista braća vi svi u državi – reći ćemo im mi pjesnici – ali je bog, dok vas je pravio, kod poroda primiješao zlata onima između vas, koji su sposobni vladati, zato su oni najvrjedniji; onima, koji su pomoćnici primiješao je srebra, a ratarima i ostalim obrtnicima željezo i mjed. A budući da ste svi jednog roda, rađali biste većinom djecu nalik na vas same, ali bi se kadšto od zlatna rodio srebrn porod i od srebrna zlatan, a tako je i kod ostalih. Vladarima dakle bog nalaže najprije i najviše, da ni nad čim ne budu tako dobri čuvari ni tako pomno nad ničim ne bdiju kao nad potomstvom, da bi spoznali što li je njima od toga u dušama primiješano; pa ako se njihov porod rodi mjeden ili željezan, da ga ni na kakav način ne požale, nego da dadu primjerenu čast njegovoj prirodnoj sposobnosti i da ga ture među obrtnike ili ratare; ako se opet od ovih rodi netko zlatan ili srebrn, da počaste i uzvise jedne među čuvar, a druge među pomoćnike. Jer postoji proroštvo, da će država tada propasti, kad je stane čuvati željezni ili mjedeni čuvar.

– Pripazi dakle, treba li im živjeti i stanovati na ovakav nekakav način, ako hoće takvi biti, da vrše svoju dužnost kako treba. Ponajprije da nijedan nema nikakve svoje imovine, ako nije posve nužno; zatim da nijedan nema stana ni takve riznice, u koje ne bi mogao ulaziti svatko, tko će htjeti; a sve što trebaju trijezni i hrabri ratnici, da toliko po odredbi primaju od ostalih državljana kao plaću za čuvanje da im za godinu dana ne bude ni previše ni premalo; da kao u taboru polaze zajedničke ručke i da skupa žive. Zlata i srebra (treba im reći), da imaju uvijek u dušama od bogova božanskog, i da im ništa više ne treba čovječjega, i da je grijeh to posjedovanje kaljati i miješati tečenjem smrtnoga zlata, jer se mnogo zločina počinilo zemaljskim novcem, a njihov je novac čist. Nego jedino njima u državi nije dopušteno rukovati i laćati se zlata i srebra ni ići pod isti krov, gdje se nalazi zlato i srebro niti ga na sebe metnuti ni piti iz srebra ili zlata. I tako bi se održali oni i država s njima. A kad oni sami steknu svoju zemlju, kuće i novce, bit će gazde i ratari mjesto čuvari, a mjesto saveznika postat će mrski gospodari ostalim državljanima. Cijeli će život provesti mržeći i omrznuti, proganjajući i izloženi progonima, bojeći se mnogo više i većma neprijatelja iznutra nego izvana; ali tada se već i oni sami kao i cijela država kreću putom propasti. Dakle radi svega toga, treba čuvarima tako prirediti i stan i ostalo, kako sam rekao i to zakonom odrediti. Ili ne?

– Svakako – reče Glaukon.

ADIMANT nas prekide i reče:

– Što ćeš, Sokrate, reći na obranu, ako tu reče, da ne činiš osobito sretnima te muževe; a ipak to ovisi od njih samih. Država je zaista njihova, ali oni ne uživaju nikakvo dobro od države, kao drugi ljudi, koji imaju polja, koji grade lijepe i velike kuće i za njih stječu prikladan namještaj, sami prinosе žrtve bogovima, primaju goste, pa imaju i ono, što si ti upravo sada spominjao, zlata i srebra i svega, što je u običaju kod ljudi, koji hoće biti sretni. Ta čini se upravo, rekao bih, da kao najmljenі plaćenici u državi sjede i ništa drugo ne rade, nego samo straže.

– Da – rekoх ja – i to samo za hranu i ne primaju ni plaće uz hranu kao ostali, tako te im ne će biti slobodno ni otputovati, ako budu htjeli po svom poslu, ni davati milosnicama, ni ako ushtjednu trošiti na što drugo, kako već troše oni, koji se čine sretni. To i mnogo drugo takvo u optužbi izostavljaš.

– Ali neka bude i to u optužbi.

– Veliš dakle, što ćemo reći na obranu?

– Da.

– Ići ćemo – rekoх ja – istom stazom i naći ćemo, kako mislim, što treba reći. Ta reći ćemo, da ne bi bilo nikakvo čudo, ako bi i ti tako bili posve sretni; ali da mi ne gledamo na to, dok državu osnivamo, da nam jedan stalež bude osobito sretan, nego u prvom redu cijela država. Mislili smo naime, da bismo u takvoj državi najprije našli pravednost, a opet nepravednost u državi najgore uređenoj, i kad bismo ih ugleдали, da bismo mogli prosuditi, što davno tražimo. Sada dakle, kako mislimo, ne pravimo djelomično sretnu državu, usrećujući u njoj samo neke, nego čitavu državu, a kasnije ćemo razmotriti suprotnu.

– Nadam se dakle, da ću to ovako naći. Mislim, da nam je država savršeno dobra, ako je doista kako treba osnovana.

– Svakako.

– Očito je mudra, hrabra, trijezna i pravedna.

– Očito.

– Što ne, ako od toga što u njoj nađemo, još uvijek ostane nešto, što još nije pronađeno?

– Dašto.

– Kao što bi nam dakle bilo kod druge četiri stvari; tražimo li jednu od njih, dovoljno bi bilo, kad bismo najprije spoznali nju; a da prije spoznamo tri ostale stvari, opet bi se tim spoznala ona koja se traži, jer je očito, da više ne bi bila drugo nego ostatak.

– Pravo veliš.

– Dakle i tu treba jednako tako postupati, kad već toga ima četvero?

– Ta očito.

– Ponajprije mi se kod toga očituje mudrost, ali pritom ima nešto čudno.

– Što?

– Čini mi se, da je zaista mudra država, koju smo spomenuli, jer se promišljeno upravlja; zar ne?

– Da.

– A upravo je ta promišljenost očito nekakvo znanje. Jer jamačno nisu ljudi promišljeni u upravljanju državom po nekosti nego po znanju.

– Očito.

– A u državi ima mnogo i svakakva znanja.

– Ta kako ne.

– Zar onda treba državu zvati mudrom i promišljenom radi znanja tesarskoga?

– Nipošto radi njega; u najboljem je slučaju možemo držati vještom u tesarskom poslu.

– Ne smije se dakle država zvati mudra ni onda, ako znade odlučiti sve radove, kako bi bilo najbolje izvesti stolarske radove.

– Zaista ne.

– A radi znanja o prerađivanju ruda ili radi kojega drugoga znanja o sličnim stvarima?

– Ni radi jednoga.

– Ni radi znanja o rasteњу plodova iz zemlje; u tom je slučaju nazivamo vještom poljodjelstvu.

– Čini mi se.

– Što onda, ima li u državi netom od nas osnovanoj u nekih državljana neko znanje, koje ne služi pojedinim dijelovima države, već državi kao cjelini i koje bi poučavalo, kako bi se najbolje država vladala i sama prema sebi i prema ostalim državama?

– Zaista ima.

– Kakvo – rekoh ja – i u kojih ljudi?

– To je znanje upravljanja državom, a imaju ga oni vladari, koje smo upravo sada zvali savršenim čuvarima.

– Kako dakle nazivaš državu radi toga znanja?

– Promišljenom i zaista mudrom.

– Misliš li onda, da će nam u državi više biti kovača nego tih istinitih čuvara?

– Mnogo više kovača.

– Što ne, tih je čuvara manje brojem od svih ostalih zanimanja, koja po znanju, koje je za njih potrebno, imaju posebno ime?

– Mnogo manje.

– Dakle bi država, prirodno osnovana, cijela bila mudra po znanju najmanjeg svojeg staleža i dijela, koji joj je na čelu i vlada; i taj je rod ljudi, kako se čini, prirodno najmanji brojem te mu pripada, da ima takvo znanje, koje jedino između ostalih znanja treba zvati mudrošću.

– Posve istinito govoriš.

– Dakle jedno od četvoroga nađosmo, ne znam kako i samo po sebi i gdje se u državi nalazi.

– Meni se bar čini, da je dovoljno razjašnjeno.

– Ali nije osobito teško vidjeti samu hrabrost i gdje se ona u državi nalazi, te zbog čega državu takvom treba zvati.

– Kako dakle?

– Tko bi na što drugo pogledao te državu nazvao kukavnom ili hrabrom nego na ovaj dio, koji za nju ratuje i vojuje?

– Ne bi nitko ni na što drugo.

– Ne bi, mislim, ostali u njoj svojom kukavštinom ili hrabrošću odlučivali, hoće li država biti ovakva ili onakva.

– Ta ne bi.

– Država je dakle i hrabra po nekom svojem dijelu, zato što u njemu ima takvu snagu, koja će potpuno moći podržavati pravo mnijenje o onome, što je strašno, naime, da je to i takvo strašno, što je i kakvo je za odgoj označio zakonodavac. Ili ne zoveš to hrabrošću?

– Nisam posve razumio, što si rekao, nego ponovno reci.

– Velim, da je hrabrost nekakvo čuvanje.

– Kakvo dakle čuvanje?

– Čuvanje mnijenja o onome, što je i kakvo je strašno, koje je na temelju zakona odgoj usadio u čovjeka.

– Još ostaje dvoje, što u državi treba vidjeti, trijeznost i ono, čega radi upravo sve istražujemo, pravednost.

– Svakako.

– Kako bismo onda našli pravednost, da se ne zadržavamo s triježnošću?

– Ja zaista niti znam niti bih htio, da se to prije pokaže, a napose ne onda, ako bismo se morali odreći istraživanja o trijeznosti; nego ako hoćeš meni ugoditi, ogledaj prije to.

– Zaista hoću, ako samo ne činim krivo.

– Razmotri dakle.

– Neka bude. Ako iz daljine pogledamo, trijeznost je više nalik nego one prije na nekakvu suglasnost i sklad.

– Kako?

– Trijeznost je jamačno nekakav red, i vlast nad nekim nasladama i požudama, kako kažu, naime, da je ona sama od sebe jača, ne znam na koji način; i druge joj nekakve takve tragove ljudi nalaze; zar ne?

– Naravno.

– Što ne, smiješno je reći »jači od sebe«? Jer tko je od sebe jači, bio bi jamačno i slabiji od sebe, a tko je slabiji, jači, jer se u svemu tome govori o njemu kao o jednoj istoj osobi.

– Kako ne?

– Ali mi se čini, tim se hoće reći, da u samom čovjeku u duši ima nešto bolje a nešto gore, i kad je bolji od prirode dio jači od gorega, da se tome veli »jači od sebe«; svakako se to hvali. Ali kad manji a bolji dio radi zle izobrazbe ili loša društva podlegne množini gorega dijela, to se kao prijekorno kudi te se naziva onaj, koji je takve čudi, slabijim od sebe i razuzdanim.

– Čini se.

– Pogledaj dakle našu mladu državu! Naći ćeš, da je u njoj jedno od toga dvojega; reći ćeš, pravo se veli, da je jača sama od sebe, ako već treba trijeznim i »jačim od sebe« zvati ono, gdje bolje vlada gorim.

– Ta gledam i vidim da istinu govoriš.

– I zaista bi svatko najprije našao mnoge i svakakve požude, naslade i žalosti u djece, ženâ, robova i u neobrazovanoj većini takozvanih slobodnih ljudi.

– Svakako.

– A jednostavne i umjerene osjećaje, koje rukovodi promišljenost uz razum i ispravno mnijenje, naći ćeš u nekolici, koji su najbolji i po prirodi i po odgoju.

– Istina.

– Što ne, vidiš, da ti se i to u državi nalazi, i da se tu požude loše većine svladavaju od požudâ i od razboritosti bolje nekolicine?

– Da.

– Ako dakle treba koju državu zvati jačom od nasladâ, požudâ i od same sebe, to treba ovu.

- Svakako.
- Zar ne, i trijeznom u svemu tome?
- Dakako.
- I ako opet u kojoj god državi isto misle vladari i podložnici o tome, tko treba vladati, misle tako i u našoj; ili ti se ne čini?
- I te kako jako.
- U kojih ćeš onda državljana reći da se nahodi trijeznost, kad su takvi, u vladarima ili u podložnicima?
- Jamačno u jednima i u drugima.
- Vidiš dakle – rekoh ja – da smo netom dobro slutili, da je trijeznost kao nekakav sklad?
- Zašto to?
- Zato, što kod nje nije tako, kao kod hrabrosti i mudrosti, koje se nalaze samo u nekom dijelu države, te jedna državu čini mudrom a druga hrabrom, nego se ona protegla upravo na cijelu državu i udružuje u najpotpuniji sklad najslabije, najjače i osrednje, bilo razumom, bilo snagom, bilo brojem, novcem ili čime god drugim takvim. Zato bismo s punim pravom rekli, da je ta sloga trijeznost, i da je to prirodna suglasnost boljega i gorega u tome, tko treba vladati i u državi i u svakom pojedincu.
- Posve se slažem.
- Dobro. Troje smo do sada u državi vidjeli, kako se čini; a što bi onda bila preostala vrsta, po kojoj bi još država imala kreposti? Ta očito je to pravednost.

– Ali čuj – rekoh ja – ako već nešto velim. Što smo naime u početku odredili, da treba činiti, kad smo državu osnivali, jest upravo pravednost, kako se meni čini, ili neka vrsta toga. A odredismo jamačno i često govorasmo, ako se sjećaš, da svakome pojedincu treba obavljati samo jedan posao u državi, za koji bi njegove prirodene sposobnosti i najprikladnije bile.

- Da, govorasmo.
- Zaista smo i od mnogih drugih čuli i sami često govorili, da je pravednost raditi svoj posao a ne raditi mnoge.
- Da, govorili smo.
- To dakle prijatelju, »raditi svoje«, čini se, da je zapravo pravednost.